

Cearța cu Dumnezeu a unei personalități

aparte

Emil Cioran

Lăzărescu Mircea
Sighișoara, mai 2016

Emil Cioran, celebrul eseist și autor de aforisme româno francez, avea o fire mai particulară, așa cum au mulți oameni creatori.

Dacă ar fi să privim prin ochelarii caracteriologici ai celor Cinci Mari Factori, s-ar putea spune că trăsăturile de instabilitate ale nevrozismului erau accentuate; pe când cele sistematizatoare și de elaborare programată ale conștiințozității, erau reduse. Nimic nu-i repugna mai mult decât obligația unei munci oficiale și îndelung sistematizate. În acest sens el a proferat în repetate rânduri și în diverse forme elogiul lenei.

Emil Cioran, celebrul eseist și autor de aforisme româno francez, avea o fire mai particulară, așa cum au mulți oameni creatori. Dacă ar fi să privim prin ochelarii caracteriologici ai celor Cinci Mari Factori, s-ar putea spune că trăsăturile de instabilitate ale nevrozismului erau accentuate; pe când cele sistematizatoare și de elaborare programată ale conștiinciozității, erau reduse. Nimic nu-i repugna mai mult decât obligația unei munci oficiale și îndelung sistematizate. În acest sens el a proferat în repetate rânduri și în diverse forme elogiul lenei. În schimb era extrem de intuitiv – și-a susținut Licența în filosofie cu Nae Ionescu despre intuiționismul lui Bergson -, se inflama repede și spunea fără ocolișuri ceea ce îi trecea prin minte. Eliade relatează că trecând prin Paris, de la Londra spre Lisabona unde urma să ocupe postul de atașat cultural la Ambasadă, Cioran l-a condus la gară și după ce trenul s-a pus în mișcare, a alergat și i-a strigat din mers: “Spune-i din partea mea lui Salazar să mă pupe în fund”.

Elogiul lenei pe care-l preconiza Cioran se corelează cu sentimentul neadeziunii la lume și a lipsei de sens a muncii și a angajărilor în general. El notează în **Pe culmile disperării**:

“Nu știu absolut deloc pentru ce trebuie să facem ceva în lumea aceasta, pentru ce trebuie să avem prieteni și aspirații, speranțe și visuri” (p.10)

Pentru a trezi lumea modernă la viață trebuie scris elogiul lenei, a acelei lenevii plină de împăcare și un zîmbet ce acceptă totul”

Oamenii muncesc în general prea mult, pentru a mai fi ei înșiși. Munca este un blestem. Iar omul a făcut din acest blestem o voluptate.

“Cum aș vrea ca într-o zi oamenii cu ocupații sau cu misiuni, căsătoriți sau mai tineri sau bătrâni, bărbați și femei, serioși sau superficiali, triști sau veseli, să părăsească locuința și birourile lor și să renunțe la orice fel de datorii și obligații, să iasă în stradă și să nu mai voiască să facă nimic”.

Dacă un guvern ar declara în plină vară că vacanța se prelungește la nesfârșit și că sub pedeapsa cu moartea nimeni nu poate părăsi paradisul în care huzurește, ar urma sinucideri în masă și măceluri fără precedent”.

Tot în corelație cu “elogiul lenei” se poate pune gândul lui Cioran, pe care l-a repetat toată viața, că nu se poate gândi decât la orizontală. Putem spicui din opera sa:

“Nu se poate gândi decât orizontal. Este aproape imposibil să se conceapă eternitatea în poziție verticală. Animalul se va fi ridicat la condiția de om în momentul trecerii de la orizontală la verticală, dar conștiința nu s-a născut decât în clipele de libertate și lene, orizontale prin excelență (L.S.33)

“Nu poți medita la veșnicie decât lungit. Ea a fost, o perioadă considerabilă, principala preocupare a orientalilor. Îndată ce te întinzi, timpul încetează să curgă, și să conteze. Istoria e produsul unei stirpe *verticale*. În calitate de animal vertical, omul trebuie să se obișnuiască să privească drept înainte, nu numai în spațiu ci și în timp. Ce jalnică obârșie are Viitorul”.

Cioran mai era chinuit, din asolescență de insomnii, pe care le-a descris până la sfârșitul vieții, interpretându-le variat și dându-le diverse semnificații. În **Tratat de descompunere** el invocă insomniile ca cele care l-au vindecat, binefăcător, de patima filosofiei. În **Inconvenientul de a te fi născut**, insomniile sunt mărturii despre un fel de scurgere a timpului “personalizat”, ca și cum timpul ar fi ceva paralel cu existența:

“Timpul pur, timpul limpezit, eliberat de întâmplări de ființe și de lucruri, nu se arată decât în anumite momente ale noții”, când îl simțim trecând, cu unica grijă de a te târâ spre o catastrofă exemplară.”

În sfârșit, el acordă insomniilor și o semnificație specială, articulându-le cu starea de veghe pe care o practică cei cu devoțiune mistică sau cei marcați de o dimensiune religioasă specială, așa cum erau gnosticii. Într-un interviu acordat lui Liiceanu el spune:

“Când m-am lăsat de filosofie, conștiința a fost problema ce m-a intrigat cel mai mult și ideea că conștiința e o fatalitate...Omul în fond e o ființă care veghează, și insomnia este pedeapsa pentru acest instinct....Veghea, conștiința neîntreruptă, este omul dus la limită”.

“Toată viața am avut pretenția extraordinară de a fi omul cel mai lucid pe care l-am cunoscut. Neîndoielnic, o formă de megalomania. Dar adevărul e că toată viața am avut sentimentul că oamenii, toți oamenii, trăiesc în iluzie – cu excepția mea”.

Dacă insomniile reprezintă un aspect bio-psihologic particular în viața lui Cioran, căreia el îi dă o dimensiune transcendentă, cu atât mai mult crizele de model extatic fac ca existența sa să se deruleze pe coordonate aparte. Aceste trăiri paroxistice au apărut din vremea insomniilor și s-au repetat, ce e drept rar, până spre maturitate. Cioran le descrie ca momente în care e invadat de un sentiment de plenitudine existențială, de hiperluciditate și sentiment de a atinge esența lucrurilor. Dar, nu e menționată nici o trăire de relaționare cu o forță sau putere străină sau transcedentă. De ex.:

“Nu știu ce sens poate avea, într-un spirit sceptic, pentru care lumea aceasta e o lume în care nu se rezolvă nimic, prezența celui mai formidabil extaz, a celui mai revelator și bogat, a celui mai complex și periculos, extazul rădăcinilor ultime ale existenței. Nu câștigi în acest extaz niciun fel de certitudine explicită sau o cunoaștere diferită, dar sentimentul unei participări esențiale este atât de intens, încât debordează toate limitele și categoriile cunoașterii obișnuite” (pag.56)

“Era la Berlin (1934?) într-o dimineată, era 11 fără câteva minute, voiam să iau metroul în stația Belvedere, când deodată am simțit un fior “supranatural”; certitudinea că tot timpul dintotdeauna se concentrase în mine, și că eu eram cel care-l făceam să înainteze, că eram în același timp creatorul și purtătorul timpului! Această senzația n-a durat mult: o străfulgerare, dar de o strălucire și de o intensitate abia suportabilă” (Caiete, III, p.172).

Astfel de trăiri extatice nu sunt, desigur, obișnuite și nu se întâlnesc la toată lumea. Ele însă pot indica un potențial general uman de deschidere spre o zonă transcedentalo transcendentă pe care Cioran o numea “supraconștiință”. Și care, în psihologie e denumită “stare de conștiință expandată”. În mod firesc astfel de trăiri se corelează de obicei cu cele religioase. Deși, relația nu e obligatorie. Cazul

lui Cioran, este edificator pentru o astfel de corelație complexă și ambiguă. Deși nu a fost un credincios obișnuit, Cioran s-a frământat toată viața în jurul temei lui Dumnezeu. Astfel încât unii comentatori – cum ar fi Van Iteerbeck -, îl considera ca plasându-se în tradiția marilor mistici renani.

Frământarea lui Cioran în jurul divinității și a relației omului cu Dumnezeu poate fi urmărită în mai multe secvențe. Ea se prezintă ca un chin existențial major, ca o aspirație ambiguă, ca o mărturie a spiritului unei epoci speciale. S-ar putea vorbi de Cioran ca de o “cutie de rezonanță” pentru vremea sa. Și aceasta într-un sens profund. Prin el e depășită formularea simplă, repetată, monoton încă din sec.XIX, cum că “Dumnezeu a murit”. Dimpotrivă, odată cu Cioran formularea ajunge să fie: “Cum să soluționăm această abisală problemă care este coexistența omului cu Dumnezeu”.

Vom comenta frământarea lui Cioran pe etape:

În prima carte comentată de Cioran, **Pe culmile disperării**, Dumnezeu nu e invocat cu excepția episodului intitulat **Fuga de pe cruce**. E imaginată situația în care Iisus, răstignit, s-ar fi putut îndoii, nu de faptul că este fiul lui Dumnezeu, ci de acela că merită să mori pentru alții. Scenariul grotesc continuă cu soldații care-l coboară de pe cruce și-l lasă să plece, să moară pe undeva, necunoscut și bătrân. Meditația continuă pe marginea suferinței umane și a nenumăratelor crucificații anonimi.

Această abordare este preludiul celei din **Lacrimi și sfinți**, carte dedicată integral unei relații speciale între om și Dumnezeu. Creștinismul e acuzat de faptul că introduce prea multă recuzită lumează în această relație – suferință, dragoste, sânge, moarte, - tema Dumnezeirii fiind mult mai amplă și subtilă. Comentariile acide ale lui Cioran vizează biografia sfinților ce plâng fără încetare după paradis.

Dar mai ales a sfintelor istoriei medievale, care se îndrăgostesc nebunește de Iisus, oferindu-I inima într-o logodnă, dăruindu-se trup și suflet “amantului ceresc”. Nu este iertată nici ipostaza de demiurg a Dumnezeirii. În această direcție Cioran folosește ideologia bogomilă a unei creații imperfecte a unui Dumnezeu incapabil și astenic, ajutat de diavol. El introduce și tema singurătății lui Dumnezeu și a plictisului său. Dumnezeu a creat lumea din plictiseală iar noi suntem actorii involuntari pentru distracția sa. În scenariu intervin apoi orgoliul creaturii, care se simte și ea singură. Scenariul fuzionează cu secvența revoltei și căderii îngerilor, a lui Lucifer. Această creatură, cuprinsă de superbia luciferică, îl provoacă pe Dumnezeu la o confruntare, având ca fundal eternitatea și vidul.

Din ultimul capitol al cărții se pot desprinde 10 secvențe ale revoltei și provocării creaturii față de Dumnezeu:

1. “Fiecare om ispășește, de la naștere la moarte, păcatul de a nu fi Dumnezeu.....
2. Un suflet mistic și imperialist nu recunoaște alt dușman decât pe Dumnezeu.
3. Cu Dumnezeu trăim într-un ritm alternant; ne împărțim succesiv puterea....Nici Dumnezeu nici noi nu suntem dispuși la concesiile....
4. Cu Dumnezeu nu poți fi partaș în același timp la putere. Îl poți înlocui, îi poți urma, dar nu poți sta alături, fiindcă el nu suportă mândria creaturii și nici creatura nu e capabilă de modestie și recunoștință.
5. Nu-ți mai cer, Doamne, decât să mă uiți, iar tu să nu dorești decât pacea urii mele. Adună-ți forțele și liniștește-o, toarnă balsamuri peste răzvrătirea năpraznică a creaturii, căci sunt clipe în căderea noastră, cărora vei cădea victimă împreună cu cerul.
Ce interes ai mai avea să răscolești cruntele mele amintiri sau să-ți împovărezi memoria cu mine? Sau ai nevoie de fioruri reci? Vei ajunge vreodată să-ți măsoari căderea prin gândurile tale la mine, și prezența mea în neliniștea ta să fie gradul pierzaniei tale? Căci știu prea bine, Doamne, că n-ai decât un păcat: gândul tău la mine. Și astfel întoarce-ți inima de la creatură și salvează-te uitându-mă. Ești prea bătrân în ființă și prea tânăr în ură. Dar ura înghite ființa și izvoarele ei. Creator iresponsabil și nevinovat, rostul tău e să cerșești îndurarea odraslelor tale! Ce singuri sîntem, Doamne!

- Uită-mă, căci vreau să fiu mai slobod în fire – și n-ai teamă că nu-ți voi face concesiia vreunei amintiri. Morți unul altuia, cine ne-ar opri să ne facem de cap în acest cimitir fără cadavre care e viața? Până și stîrvurile au dezertat și-am rămas singur în moartea, pe care – din nestiință divină, ignorant fără de început – numit-o-ai viață.
6. Scîrba de Dumnezeu la un om religios, ajuns în stadiul final al suferinței, determină o singurătate atît de copleșitoare că, de-ai putea scăpa o lacrimă, ar ar otrăvi întreg pămîntul, stelele s-ar învineți, iar soarele ar răspîndi o lumină ofticoasă și sfîșietoare.
 7. Dumnezeu și-a plasat în om toate posibilitățile lui de imperfecțiune, tot putregaiul și toată pierzania. Rostul apariției noastre e salvarea perfecțiunii divine. Ceea ce în Atotputernic era “existență”, infecție temporală, cădere, s-a canalizat în oameni, și Dumnezeu și-a scăpat vidul, noi servindu-I ca derivativ, iar el rămînînd gol de orice.
 8. Nu interesează dacă există sau nu există Dumnezeu, ci numai dacă rezistă avîntului și singurătății noastre.
 9. Forța asta absurdă care te face să-l strîngi pe Dumnezeu la piept ca pe o ființă scumpă în agonie, să-I ceri înnebunit o ultimă dovadă de dragoste, să-l turtești din patimă nemîngîiată și să rămîi cu cadavrul lui în brațe....Și apoi să fugi, să fugi de teamă că oamenii ar găsi și pentru el un sicriu....
 10. Cine a trăit pînă la capăt orgoliul singurătății, nu mai poate avea decît un rival: pe Dumnezeu.

De fapt, totul se desfășoară pe o scenă intermediară, unde joacă doar Demiurgul cel rău. Căci Dumnezeu cel bun, cel ființial, e mult mai departe, insondabil, în îndepărtările neantului.

Acest scenariu de tip gnostic, nu anulează însă o ambivalentă adeziune la creștinism.

În perioada franceză se menține această poziționare gnostic dualistă față de Dumnezeu, cu atitudine negativă în raport cu Dumnezeul creației și acceptarea unei aspirații permanente față de un îndepărtat Dumnezeu ființial. Accentele și scenariul variază însă în timp și de la o lucrare la alta. Față de ortodoxism poziția e ambivalentă, neputîndu-se despărți de el, așa cum precizase în finalul din **Lacrimi și sfinți**. Totuși, în debutul francez cu **Tratat de descompunere**, Cioran scrie:

“Talmeș, balmeș sublim, creștinismul e prea profund – și mai ales prea impus – ca să mai dăinuie; secolele îi sunt numărate. Pe z ice trece Iisus e tot mai searbăd; preceptele, ca și blândețea-i, sunt sîcîitoare; miracolele și divinitatea sa stîrnesc surăsuri. Crucea se înclină” (pag.205).

Alt pasaj, scris cu patimă, are coloratura unei acuze sau blestem față de Demiurg:

“Cât de mult urăsc Doamne, joshicia operei tale și larvele siropoase care te tîmîiază și-ți seamănă. Urîndu-le am scăpat de dulcegăriile împărăției tale, de balivernele fantasmelor tale...Din tot ce s-a încercat dincoace de neant, e oare ceva mai jalnic decât lumea aceasta, în afară de ideea care a zămislit-o...Că opera ta încetează sau continuă – e totuna. Supușii tăi nu pot desăvârși ceea ce tu ai făcut la întîmplare și fără geniu. Vor ieși totuși din orbirea în care i-ai cufundat. Dar, avea-vor forța să se răzbune, iar tu să te aperi? Această rasă e mâncată de rugină, iar tu chiar mai mult decât ea. Întorcându-mă către Dușmanul tău, aștept ziua în care îți voi fura soarele, ca să-l atârne peste alt univers”.

În lucrările care urmează și mai ales în **Demiurgul cel rău**, scenariul biblic e privit cu aceeași ochi critici. Creatorul colaborează cu Diavolul și cu omul, pe care-l ademenește, punând în mișcare căderea din Rai în Istorie. **Sfârtecare** (1979) începe chiar cu o legendă de inspirație gnostică conform căreia, în urma unei bătălii în cer în care Arhanghelul Mihail a învins cetele Balaurului, îngerii nehotărâți au fost alungați noi oamenii trăgându-ne din lașii cerului. E invocată și Apocalipsa după Ioan. Se comentează chiar o reluare a unei idei a lui Pliniu privitoare la faptul de a sugera zeului să se sinucidă. Tot timpul rămâne însă prezent un îndepărtat orizont al Dumnezeirii ființiale.

Cu anii, își face loc tot mai mult speculația spirituală indică, ce pledează pentru devalorizarea eului uman. E interesant cum Cioran, care a început prin a-și afirma hipertrofia eului – scriind în prima sa carte un capitol intitulat Eu și lumea și formulând în **Lacrimi și sfinți** “în cele din urmă nu exist decât eu și Dumnezeu –

ajunge să prețuiască tocmai devalorizarea indică a eului în fața imensității transcendenței. În lucrările sale mai târzii nu lipsesc trimiterile la Zohar, Talmud, Cabala, la Mahomed chiar. Și, în mod constant la Meister Eckhart și la îndepărtata sa Deitate.

Dumnezeirea se profilează pentru Cioran ca un orizont infinit al absolutului, îndepărtat de mizeria lumească.

În această perioadă târzie Cioran scrie :

- “Nu e ușor să vorbește despre Dumnezeu când nu ești nici credincios nici ateu; și este fără îndoială drama noastră a tuturor, inclusiv a teologilor, că nu putem fi nici una nici alta”.
- “E limpede că Dumnezeu era o soluție și că nu se va mai găsi niciodată una mai mulțumitoare”.

Către sfârșitul vieții, în bilanțurile pe care le face, el se gândește și la istoria religiilor; și, deci, la prietenul său Eliade: “Cu cât se îndepărtează de Dumnezeu cu atât omenirea avansează în istoria religiilor” scrie el. Iar în portretul pe care i-l face lui Eliade în **Exerciții de admirație**, comentează:

“Cum să-ți imaginezi un specialist în istoria religiilor rugându-se. Sau, dacă se roagă cu adevărat, atunci își neagă învățătura, își contrazice Tratatetele în care nici un zeu nu e mai presus de alții. Suntem toți, în frunte cu Eliade niște foști credincioși, suntem toți niște spirite religioase fără religie”.

Înainte de a muri, Eliade tocmai primise această carte și i-o ceruse soției să citească eseul pe care Cioran îl scrisese despre el. Apoi a adormit cu cartea în mână. Și nu s-a mai trezit.

Ultima carte pe care Cioran a publicat-o, **Mărturisiri și anateme**, se termină cu propoziția:

“Cât timp va exista un singur zeu în picioare misiunea omului nu va fi încheiată”.

Așa își termină opera Cioran, căruia îi aparține și următoarea spusă (citată și de Sabato):

“Totul în om poate fi sufocat în afară de ideea de Absolut, care va supraviețui distrugerii templelor și dispariției religiei de pe pământ”.